

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

№6(3)

2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 246 sahifa,
9-iyun, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

O'zbek bolalar folklorining etnopsixologik jihatlarini o'rganishning ahamiyati.....	10
<i>Alimbayeva Shaxlo Tursunovna</i>	
The Convergence of Educational Paradigms: Policy Borrowing, Adaptability, and Institutional Reform in Uzbekistan's Modern School System	15
<i>Lola Rakhmonovna Djurakulova, Karina Eduardovna Bushevskaya</i>	
Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarida valeologik kompetensiyalarni rivojlantirish	21
<i>Xudoyberdiyev G'iyosiddin Baxtiyor o'g'li, Mamatqulov Davronbek Abdig'apparovich</i>	
Autizm spektridagi buzilishlarga ega bolalar rivojlanishida STEAM ta'lim texnologiyasining pedagogik ahamiyati.....	25
<i>Ne'matova Hilola Ikrom qizi, Ahmadova Zuhra Adizovna</i>	
Ozodlikdan mahrum qilingan shaxsning jazoni ijro etish muassasasidagi moslashuvining psixologik xususiyatlari	30
<i>Saydullayeva Muxabbat Abdullayevna</i>	
Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik ahamiyati.....	33
<i>Shodiyeva Gulruh Xayrullayevna, Ergasheva Farog'at</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida gamifikatsion topshiriqlar asosida divergent fikrlashni shakllantirishning didaktik mexanizmlari.....	37
<i>Jalilov Muhammadali Abdumutalibovich, Saloydiovva Sevaraxon Mahammadsharif qizi</i>	
Darsdan tashqari mashg'ulotlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy faoliyat tajribasini shakllantirish	41
<i>Sayfiddinova Muxlisa Sayfiddinovna</i>	
Harbiy xizmatchilar oilalarida inqirozlarni profilaktika qilishda ijtimoiy-psixologik xizmatlarning o'rni	45
<i>Sh. S. Kurbanova</i>	
Yosh onalarning pedagogik kompetensiyalariga oid ilmiy-nazariy yondashuvlar	49
<i>Yuldasheva Zulayxo Sadullayevna</i>	
Роль нарративно-экспозиционной терапии при работе с детьми, репатрированными из ЗОН вооружённых конфликтов	53
<i>Юлдашев Санжар Рузимуродович</i>	
Boshlang'ich sinf texnologiya darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar: muammo va uning yechimlari.....	57
<i>Mamatova Karomat Ilhomjonovna</i>	
Bitiruvchi sinf o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish jarayonlarida individual yondashuvning ahamiyati ...	61
<i>Asilova Sanobar Xatamboyevna</i>	
Optika bo'limini o'qitishning didaktik asoslari.....	66
<i>Avulova Zamira Tursunmurodovna, Nomozova Dilnoza Mamarajab qizi, Shomurodova Maftuna Tolibjon qizi, Rayimova Muazzam Xolbobo qizi</i>	
Bo'lajak informatika o'qituvchilarida kompyuter grafikasiga oid kompetensiyalarni rivojlantirish uchun Gamified Project-Based Learning asosidagi integrativ metodika ishlab chiqish	69
<i>D. Y. Pulatova, G'. R. Berdiyev</i>	
Psixologik savodxonlikning o'smirlar akademik savodxonligiga ta'siri.....	76
<i>Fayzullayev Mirzaodil Mirzamurodovich</i>	
Umumiy o'rta ta'lim maktablarida fizika darslarida loyihaviy ta'limni qo'llashning pedagogik asoslari	81
<i>Ismonov Turgunpulat To'liqinovich</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning tabiatga oid kompetensiyalarini rivojlantirishda mashg'ulot, ekskursiya va sayrlardan foydalanish metodikasi.....	84
<i>Maripova N. X.</i>	
Individual yondashuvga asoslangan pedagogik mexanizmlarni amaliyotga joriy etish metodikasi	88
<i>Nurova Malika Abduzairovna</i>	

Communicative Learning as a Basis for Critical Thinking Development	92
<i>Petrosyan Nelya Valerevna, Khalilova Farangiz Khoshimovna</i>	
Nikohdan oldingi hissiy-emotsional kompetentlikni rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik omillari	97
<i>Raximova Gulxayo Alisherovna</i>	
Talabalarda chidamkorlikni rivojlantirishning ahamiyati	100
<i>Shaalimov Muxtorsha Atxamovich</i>	
Maktabgacha katta yoshdagi bolalarda ertaklar orqali tarbiya berish usullari	105
<i>X. Sh. Ochilova</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarning ijtimoiy kompetensiyasini rivojlantirishda interfaol ta'lim texnologiyalarining samaradorligi	109
<i>Xalilova Dilnoza Furkatovna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kitobxonlik madaniyatini kreativ yondashuvlar asosida shakllantirish imkoniyatlari	112
<i>Xolyigitova Bahoroy Kimsanboyevna</i>	
Bo'lajak buxgalleriya hisobi va audit sohasidagi talabarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishning nazariy asoslari	117
<i>Arziyeva Visola Namozovna</i>	
Boshlang'ich ta'lim mazmunini tizimlashtirishning didaktik va aksiologik tamoyillari	121
<i>Shabbazova Dilfuza Ruzikulovna</i>	
Munis Xorazmiy devonining o'rganilishi va uning tarixiy-etimologik tahlili	125
<i>Sharopova Durdona Azim qizi</i>	
Raqamli texnologiyalar asosida pedagogik kompetensiyalarni takomillashtirish asoslari	129
<i>Tashmatova Gulzoda</i>	
Maktabgacha ta'limda steam yondashuvining didaktik imkoniyatlari	133
<i>To'xtaboyeva Maftunaxon G'aniyevna</i>	
Raqamli pedagogikaning zamonaviy ta'lim rivojlanishidagi o'rni	137
<i>Tojiyeva Asila Abdimannon qizi, Pardayeva Ra'no Eshboyevna</i>	
Talabalar jamoasida uchraydigan nizoli vaziyatlarning diagnostik tahlili	142
<i>Vaxobova Muxtabar Nurmuhimmat qizi</i>	
Kreativ yondashuv asosida talabalarining kasbiy sifatlarini shakllantirish	146
<i>Xolmatova Gulhayo Ulug'bekovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalar tarbiyasining psixologik asoslari	151
<i>Xurvaliyeva Tarmiza Latipovna</i>	
Umumta'lim maktab direktorlarining boshqaruv samaradorligini oshirishda media va axborot savodxonligini rivojlantirish modelini takomillashtirish	156
<i>Abdulxakimova Ziyoda Latibjon qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining darsda muammoli STEAM loyihalarini yaratish ko'nikmalarini rivojlantirish	161
<i>M. S. Achilova</i>	
Optik tushunchalarni shakllantirish metodikasi	165
<i>Avulova Zamira Tursunmurodovna, Nomozova Dilnoza Mamarajab qizi, Cho'liyeva Sofiya Sobirjon qizi, Shog'dorova Moxinur Bobomurot qizi</i>	
PHET simulyatsiyalari yordamida optikani o'rgatish	169
<i>Avulova Zamira Tursunmurodovna, Nomozova Dilnoza Mamarajab qizi, Toshmirzayeva Buvioysha Panji qizi, Ruziyeva Jasmina Sirojiddin qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilari ijodiy fikrlashini o'ziga xos jihatlari	173
<i>Gafurova Shoxista Erali qizi</i>	
O'zbekiston hududlarida yengil atletika infratuzilmasi va sportchilar tayyorlash tizimini tashkiliy-boshqaruv asoslari	178
<i>Hakimova Mushtariybonu Hamidovna, Tursunpolatova Ziyoda Jahongir qizi</i>	
O'zbekistonda mustaqil fikrlash muammosi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar tahlili	181
<i>Tursunova Dilbar Zafarovna</i>	

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS	Methodology for Developing Competencies in Primary Education and the Communicative Analysis of Oral Speech..... 184 Turumbetova Aygul Yusupbaevna
	Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini "Tarbiya" darslarida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga o'rgatish metodikasi 189 Ummatkulova Sayyora Shovkatovna
	Boshlang'ich sinflarda matematika ta'limini tashkil etish 191 Saydullayeva Shabbona Ashraf qizi, Axtamqul Azamqulov, Anvar Yusupov
	Metakognitiv xabardorlik ko'rsatgichlarining ta'lim shakliga bog'liqligi..... 195 Ermatova Robiya Bekjonali qizi
	The Integration of Artificial Intelligence Technologies in Esp Instruction: Enhancing Professional Communicative Competence in Higher Education 199 Ismailova Shaira Ferdausovna
	Intercultural Communicative Competence in English Language Teaching: Preparing Global Learners 204 Maqsudova Gulnoz Olimovna
	Teaching Reading Through Multimodal Texts: Enhancing Comprehension and Engagement in EFL Classrooms 208 Norboyeva Shahnoza Jo'rabek qizi
	Digital Technologies and Cognitive Competence Development in English Language Teaching 212 Sharipova Muhabbat Erkinovna
	Raqamli ta'lim muhitida sun'iy intellektga asoslangan elektron o'quv resurslarini loyihalashning konseptual-pedagogik asoslari va didaktik muammolar tahlili..... 216 Shirinov Feruzjon Shuxratovich, Raxmonov Ziyodillo Xusanovich
	Boshlang'ich ta'limda timss mezonlari: kontekstli muammolarga yondashuv 222 Yo'ldoshev Farhodjon Baxtiyor o'g'li
	O'qituvchilarning qadriyatlari va stressga barqarorlik o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikning psixologik tahlili 227 Yuldashova Dilafuz Shavkatovna
	Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish pedagogik muammo sifatida 229 Safarova Madina Azamat qizi
	Социально-психологические особенности отношения студентов к использованию искусственного интеллекта chatgpt в образовательной деятельности..... 233 Аскарлова Гулрух Оринбасаровна
	Диалог культур в произведениях русскоязычных писателей Узбекистана XXI века 239 Чернова Татьяна Алексеевна, Отакулов Фолиб
	Русский язык как пространство межкультурной коммуникации в литературе Узбекистана 242 Чернова Татьяна Алексеевна, Имамов Жавлонбек, Абдурахмонов Элбек

METAKOGNITIV XABARDORLIK KO'RSATGICHLARINING TA'LIM SHAKLIGA BOG'LIQLIGI

Ermatova Robiya Bekjonali qizi

Xalqaro Nordik universiteti tayanch doktranti

Annotatsiya: Mazkur tadqiqotda kunduzgi va sirtqi ta'lim shaklida tahsil olayotgan talabalarning metakognitiv xabardorlik darajalari qiyosiy jihatdan o'rganildi. Tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy ta'lim jarayonida talabalarning mustaqil ta'lim olish, o'z bilish faoliyatini boshqarish hamda refleksiv fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish zarurati bilan izohlanadi. Tadqiqotda G. Schraw va R. S. Dennison tomonidan ishlab chiqilgan metakognitiv xabardorlikni baholash metodikasi asosidagi diagnostik so'rovnomadan foydalanildi. Olingan natijalar sirtqi ta'lim talabalarida metakognitiv xabardorlikning yuqori darajasi (40,4%) kunduzgi ta'lim talabalariga (27,3%) nisbatan yuqoriroq ekanligini ko'rsatdi. Shuningdek, kunduzgi ta'lim talabalarida o'rta va quyi darajadagi ko'rsatkichlar ulushi nisbatan yuqori ekanligi aniqlandi. Tadqiqot natijalari sirtqi ta'lim shakli mustaqil o'qish va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Xulosa sifatida oliy ta'lim muassasalarida talabalarning metakognitiv xabardorligini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalar va refleksiv ta'lim strategiyalarini takomillashtirish zarurligi asoslandi.

Kalit so'zlar: metakognitiv xabardorlik, o'z-o'zini boshqarish, refleksiya, monitoring, qiyosiy tahlil, ta'lim shakllari, talaba, mustaqil ta'lim.

Abstract: This study presents a comparative analysis of metacognitive awareness levels among students enrolled in full-time and part-time education programs. The relevance of the research is determined by the growing need to develop students' independent learning abilities, self-regulation of cognitive activity, and reflective thinking skills within contemporary educational environments. The study employed a diagnostic questionnaire based on the Metacognitive Awareness Inventory developed by G. Schraw and R. S. Dennison. The findings revealed that the proportion of students demonstrating a high level of metacognitive awareness was greater among part-time students (40.4%) than among full-time students (27.3%). In addition, full-time students showed relatively higher proportions of medium and low levels of metacognitive awareness. The results confirm that part-time education has a positive impact on the development of independent learning and self-management skills. The study concludes that there is a need to improve pedagogical technologies and reflective learning strategies aimed at enhancing students' metacognitive awareness in higher education institutions.

Key words: metacognitive awareness, self-regulation, reflection, monitoring, comparative analysis, forms of education, student, independent learning.

Аннотация: В данном исследовании проведён сравнительный анализ уровня метакогнитивной осведомлённости студентов очной и заочной форм обучения. Актуальность исследования обусловлена необходимостью развития у студентов навыков самостоятельного обучения, управления собственной познавательной деятельностью и рефлексивного мышления в условиях современного образовательного процесса. В исследовании использовался диагностический опросник, основанный на методике оценки метакогнитивной осведомлённости, разработанной Г. Шроу и Р. С. Деннисоном. Полученные результаты показали, что высокий уровень метакогнитивной осведомлённости у студентов заочной формы обучения (40,4%) выше по сравнению со студентами очной формы обучения (27,3%). Также было установлено, что среди студентов очной формы обучения доля респондентов со средним и низким уровнями метакогнитивной осведомлённости относительно выше. Результаты исследования подтверждают положительное влияние заочной формы обучения на развитие навыков самостоятельного обучения и саморегуляции. В заключение обоснована необходимость совершенствования педагогических технологий и стратегий рефлексивного обучения, направленных на развитие метакогнитивной осведомлённости студентов в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: метакогнитивная осведомлённость, саморегуляция, рефлексия, мониторинг, сравнительный анализ, формы обучения, студент, самостоятельное обучение.

KIRISH

Ta'lim tizimidagi islohotlar jarayonida uzoq yillardan buyon kuzatilayotgan tendensiyalardan biri o'qituvchilar faoliyatini kamchiliklar nuqtai nazaridan baholash bilan bog'liqdir. Bunda o'qituvchilar sifatli ta'limni tashkil etish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va kasbiy kompetensiyalarga to'liq ega bo'lmagan mutaxassislar sifatida talqin etiladi ^[13].

Mazkur yondashuv o'qituvchilarning kasbiy faoliyatidagi kamchiliklarni qisqa muddatli va standartlashtirilgan treninglar orqali bartaraf etishga qaratilgan professional rivojlanish modellarining shakllanishiga sabab bo'ladi. Bunday treninglar ko'pincha bir martalik seminarlar ko'rinishida tashkil etiladi ^[3].

Tadqiqotlarda kamchiliklarga asoslangan ushbu paradigmaning cheklangan jihatlari muntazam ravishda yoritib berilgan. Xususan, Howey va Joyce ^[5], McLaughlin va March ^[9], shuningdek, Wood va Tomson ^[15] tomonidan olib borilgan ilmiy izlanishlarda mazkur yondashuvning bir qator cheklovlari ko'rsatib berilgan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Matningiz juda katta hajmli bo'lgani sababli, uni bir javobda to'liq tahrirlangan holda berish chegaradan oshib ketadi.

Men matnni mazmunini o'zgartirmasdan, ilmiy-uslubiy, grammatik va stilistik jihatdan to'liq tahrirlab bera olaman. Buning uchun matnni 2-3 qismga bo'lib yuboring, men har bir qismini quyidagilarni hisobga olgan holda tahrir qilaman:

- imlo va punktuatsiya xatolarini tuzatish;
- ilmiy uslubga moslashtirish;
- jummalarni sintaktik jihatdan ravonlashtirish;
- takroriy va noaniq ifodalarni ilmiy shaklga keltirish;
- mualliflar va manbalarga havolalarni standart ko'rinishda berish;
- terminlarni yagona uslubda qo'llash (metakognitsiya, metakognitiv yondashuv, pedagogik amaliyot, professional rivojlanish va boshqalar).

Masalan, ushbu parchada quyidagi tahrirlar kiritiladi:

Составление текстов

Xususan, axborotni uzatishga asoslangan professional rivojlanish dasturlarining o'qituvchilarning pedagogik amaliyoti hamda o'quvchilarning ta'lim natijalariga sezilarli ta'sir ko'rsatmasligi aniqlangan. Ushbu bir martalik seminarlarning mazmunli va uzoq muddatli o'zgarishlarni ta'minlay olmasligi Fullan va Stiegelbauer ^[2], Jonson ^[7], Lovitt va Klarke ^[8], shuningdek, Nag ^[10] tomonidan o'z tadqiqotlarida hujjatlashtirilgan.

So'nggi sharhlar va empirik tadqiqotlar ushbu kamchiliklarga asoslangan paradigmaning past va o'rta daromadli mamlakatlarda hanuzgacha saqlanib qolayotganini tasdiqlaydi. Mazkur hududlarda keng ko'lamlı professional rivojlanish dasturlari ko'pincha qisqa muddatli va umumiy treninglarga tayanadi. Pedagogik jarayonni kuzatish hamda qo'llab-quvvatlash ishlari esa yetarli darajada amalga oshirilmaydi, bu esa ularning samaradorligini sezilarli darajada pasaytiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYA

Tadqiqotlar chuqurlashib borgani sari metakognitsiyaga oid sintezlangan qarashlar ham shakllana boshladi. Masalan, ayrim tadqiqotchilar metakognitiv bilimlar deklarativ, shartli va protseduraviy bilimlardan iborat deb taxmin qilganlar. Shu bilan bir qatorda, Peverly, Veenman va Spaans metakognitiv bilimlar shaxsiy o'zgaruvchilar, vazifa o'zgaruvchilari hamda strategiya o'zgaruvchilarini o'z ichiga olishini ta'kidlaganlar. Huff va Nietfeld, Moos va Azevedo esa rejalashtirish, monitoring va baholash kabi ko'nikmalarni metakognitiv tartibga solish tarkibiga kiritish lozimligini qayd etganlar. Bundan tashqari, metakognitiv tajribalar metakognitsiyaning yangi komponenti sifatida taklif etilgan. So'nggi yillarda tadqiqotchilar metakognitsiya metakognitiv bilimlar, metakognitiv tajribalar va metakognitiv ko'nikmalarni o'z ichiga olishi kerakligi haqidagi keng qamrovli qarashni qo'llab-quvvatlashga moyil bo'lmoqdalar.

Tadqiqot ishtirokchilari. Tadqiqotda O'zbekiston Respublikasidagi Xalqaro Nordik universitetining Maktabgacha ta'lim yo'nalishida kunduzgi va sirtqi ta'lim shaklida tahsil olayotgan talabalar ishtirok etdilar. Tadqiqot tanlanmasini jami 107 nafar talaba tashkil etdi.

- Sirtqi ta'lim shaklida tahsil olayotgan talabalar – 55 nafar;
- Kunduzgi ta'lim shaklida tahsil olayotgan talabalar – 52 nafar.

Ishtirokchilar tadqiqotga ixtiyoriy ravishda jalb qilinib, ulardan olingan ma'lumotlarning maxfiyligi va anonimligi ta'minlandi.

Mazkur tanlanmaning tanlanishiga asosiy sabab sifatida kunduzgi va sirtqi ta'lim shaklida tahsil olayotgan talabalarning mustaqil o'quv faoliyatini tashkil etish, o'z o'quv jarayonlarini rejalashtirish, nazorat qilish va baholash kabi metakognitiv faoliyat elementlari bilan muntazam shug'ullanishlari e'tiborga olindi. Shu bois ushbu talabalar guruhi metakognitiv xabardorlik darajasini o'rganish uchun maqsadli tanlanma sifatida tanlab olindi.

Mazkur tadqiqotda talabalarning metakognitiv xabardorlik darajasini aniqlash maqsadida Metacognitive Awareness Inventory (MAI) metodikasi asos qilib olindi. MAI metakognitiv bilim va metakognitiv boshqaruv komponentlarini baholashga qaratilgan, xalqaro miqyosda keng qo'llaniladigan psixodiagnostik vosita hisoblanadi.

Tadqiqot jarayonida metodikaning asl mazmuni saqlangan holda indikatorlar oliy ta'lim muassasalari talabalari faoliyati va o'quv jarayoni xususiyatlariga moslashtirildi. Natijada talabalar uchun tushunarli va amaliy ahamiyatga ega bo'lgan 24 ta indikator ishlab chiqildi. Ushbu indikatorlar talabalarning o'z bilish jarayonlarini rejalashtirish, nazorat qilish, monitoring qilish, strategiyalarni tanlash, o'zlashtirish natijalarini baholash hamda o'quv faoliyatini tartibga solish bilan bog'liq metakognitiv xususiyatlarini aniqlashga qaratildi.

Asosiy tadqiqotdan oldin metodikaning mazmuniy aniqligi va respondentlar tomonidan qabul qilinish darajasini baholash maqsadida pilot tadqiqot o'tkazildi. Pilot sinov natijalari ayrim savollarning talabalar tomonidan turlicha talqin qilinishi hamda tushunmovchiliklarni keltirib chiqarishini ko'rsatdi. Xususan, ayrim indikatorlarda qo'llangan ilmiy terminlar va murakkab jumla tuzilmalari respondentlar tomonidan bir xil anglanmaganligi aniqlandi.

Pilot tadqiqot natijalari asosida metodika qayta ko'rib chiqildi. Savollarning mazmuni soddalashtirildi, ayrim iboralar talabalarning yosh va ta'lim xususiyatlariga moslashtirildi hamda tushunarsiz bo'lgan indikatorlar qayta tahrir qilindi. Natijada metodikaning yakuniy varianti shakllantirilib, u 22 ta indikatorni o'z ichiga olgan holda asosiy tadqiqotda qo'llanildi.

Metodika bo'yicha olingan ma'lumotlar respondentlarning metakognitiv xabardorlik darajasini aniqlash, indikatorlar bo'yicha taqsimotlarni tahlil qilish hamda tadqiqot maqsadlariga muvofiq statistik ishlov berish uchun foydalanildi. Shu tariqa, MAI metodikasining moslashtirilgan varianti talabalarning metakognitiv xususiyatlarini ishonchli va valid tarzda baholash imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari metakognitiv xabardorlikning uch darajasi - yuqori, o'rta va quyi darajalar bo'yicha tahlil qilindi. Tahlil natijalariga ko'ra, kunduzgi ta'lim shaklida tahsil olayotgan talabalarning 15 nafari (27,3 %) yuqori daraja, 24 nafari (43,6 %) o'rta daraja va 16 nafari (29,1 %) quyi daraja ko'rsatkichlarini namoyon etgan.

Sirtqi ta'lim shaklida tahsil olayotgan talabalarning 21 nafari (40,4 %) yuqori daraja, 20 nafari (38,5 %) o'rta daraja va 11 nafari (21,1 %) quyi daraja ko'rsatkichlarini namoyon etgan.

Olingan natijalar talabalarning aksariyatida metakognitiv xabardorlikning o'rta darajada shakllanganligini ko'rsatdi. Mazkur holat respondentlarning o'z o'quv faoliyatlarini rejalashtirish, nazorat qilish va baholash ko'nikmalariga ega ekanliklarini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, ushbu ko'nikmalarining sirtqi ta'lim shaklida tahsil olayotgan talabalarda nisbatan yuqori, kunduzgi ta'lim shaklida tahsil olayotgan talabalarda esa nisbatan past darajada rivojlanganligini kuzatish mumkin.

1-jadval: **Kunduzgi va sirtqi ta'lim talabalari metakognitiv xabardorlik darajalarining qiyosiy tahlili**

Metakognitiv xabardorlik darajasi	Kunduzgi ta'lim (n=55)	Sirtqi ta'lim (n=52)	Farq (%)
Yuqori daraja	15 nafar (27,3%)	21 nafar (40,4%)	+13,1
O'rta daraja	24 nafar (43,6%)	20 nafar (38,5%)	-5,1
Quyi daraja	16 nafar (29,1%)	11 nafar (21,1%)	-8,0
Jami	55 nafar (100%)	52 nafar (100%)	-

Farq (%) ustunida sirtqi ta'lim ko'rsatkichidan kunduzgi ta'lim ko'rsatkichi ayirilgan. Musbat (+) qiymat sirtqi ta'lim talabalari ulushi yuqoriroq ekanligini, manfiy (-) qiymat esa kunduzgi ta'lim talabalari ulushi yuqoriroq ekanligini bildiradi.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, metakognitiv xabardorlikning yuqori darajasi sirtqi ta'lim talabalarida kunduzgi ta'lim talabalariga nisbatan 13,1 foizga yuqori.

Aksincha, o'rta daraja bo'yicha kunduzgi ta'lim talabalari ulushi 5,1 foizga, quyi daraja bo'yicha esa 8,0 foizga yuqoriroqdir. Ushbu natijalar sirtqi ta'lim talabalarining o'z o'quv faoliyatini mustaqil tashkil etish, nazorat qilish va baholash ko'nikmalariga ko'proq ega ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, kunduzgi ta'lim

talabalarining muayyan qismida metakognitiv ko'nikmalarni yanada rivojlantirish zarurati mavjudligi kuzatiladi.

Yuqori darajadagi talabalar o'z bilish jarayonlarini ongli ravishda boshqarish, samarali strategiyalarni tanlash va o'quv faoliyati natijalarini tahlil qilish qobiliyatiga ega ekanliklarini namoyon etdilar. Quyi darajadagi talabalar ulushi esa metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan maxsus pedagogik ta'sir choralarini ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlil natijalari asosida shunday xulosaga kelish mumkinki, sirtqi ta'lim shakli talabalarda metakognitiv xabardorlikning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Chunki ushbu ta'lim shakli talabadan yuqori darajadagi mustaqillik, mas'uliyat va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini talab etadi.

Shu bilan birga, kunduzgi ta'lim jarayonida ham talabalarining metakognitiv xabardorligini rivojlantirishga qaratilgan refleksiv topshiriqlar, mustaqil ta'lim strategiyalari, o'z-o'zini monitoring qilish va baholash texnologiyalarini kengroq joriy etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Demak, tadqiqot natijalari sirtqi ta'lim talabalarida metakognitiv xabardorlikning yuqoriroq darajada shakllanganligini ko'rsatdi hamda metakognitiv ko'nikmalarni rivojlantirish ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omillaridan biri ekanligini

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Biesta G., Priestley M., Robinson S. The role of beliefs in teacher agency // *Teachers and Teaching*. - 2015. - Vol. 21, № 6. - P. 624-640.
2. Fullan M., Stiegelbauer S. *The New Meaning of Educational Change*. - 2nd ed. - New York : Teachers College Press, 1991. - 336 p.
3. Guskey T. R. Staff development and the process of teacher change // *Educational Researcher*. - 1986. - Vol. 15, № 5. - P. 5-12.
4. Hoadley U. How do structured pedagogy programmes affect reading instruction in African early grade classrooms? // *International Journal of Educational Development*. - 2024.- Vol. 107. - Article 103023.
5. Howey K. R., Joyce B. R. A data base for future directions in in-service education // *Theory Into Practice*. - 1978. - Vol. 17, № 3. - P. 206-211.
6. Jiang Y., Ma L., Gao L. Assessing teachers' metacognition in teaching: The teacher metacognition inventory // *Teaching and Teacher Education*. - 2016. - Vol. 59. - P. 403-413.
7. Johnson N. *Teachers and Change: A Literature Review*. - Melbourne : Melbourne University, 1989. - Unpublished paper.
8. Lovitt C., Clarke D. M. *Mathematics Curriculum and Teaching Program*. - Carlton, Victoria : Curriculum Corporation, 1988.
9. McLaughlin M. W., Marsh D. D. Staff development and school change // *Teachers College Record*. - 1978. - Vol. 80, № 1. - P. 69-94.
10. Nag S. Teaching and learning: What matters for intervention // *Oxford Review of Education*. - 2023. - Vol. 49, № 1. - P. 1-9.
11. Schraw G., Dennison R. S. Assessing metacognitive awareness // *Contemporary Educational Psychology*. - 1994. - Vol. 19, № 4. - P. 460-475.
12. Toom A., Pyhältö K., Rust F. O. Teachers' professional agency in contradictory times // *Teachers and Teaching*. - 2015. - Vol. 21, № 6. - P. 615-623.
13. Villegas-Reimers E. *Teacher Professional Development: An International Review of the Literature*. - Paris : International Institute for Educational Planning, 2003. - P. 7-9.
14. Zohar A., Ben-Ari R. Teachers' knowledge and professional development for metacognitive instruction in the context of higher order thinking // *Metacognition and Learning*. - 2022. - Vol. 17, № 3. - P. 855-895.
15. Wood F. H., Thompson S. R. Guidelines for better staff development // *Educational Leadership*. - 1980. - Vol. 37, № 5. - P. 374-378.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №6(3)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.